

Zsupán Edina: Laudatio principis. A wolfenbütteli corvinák

Humanizmus és reformáció 42

Budapest: HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2024, 334 l.

BÉKÉS Enikő

ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, tudományos főmunkatárs

ORCID: 0009-0002-9511-6585

Zsupán Edina, a HUN-REN-OSZK Fragmenta et Codices Kutatócsoport vezetője évtizedek óta a Corvina könyvtár egyik meghatározó kutatója. Kurátora volt *A Corvina könyvtár budai műhelye* című 2018-as kiállításnak, majd szerkesztésében jelent meg a kiállítás katalógusa is.¹ Zsupán Edina az itt ismertetett kötettel doktori disszertációjának témájához tért vissza, amit a wolfenbütteli Herzog August Bibliothekben őrzött corvináknak a hercegi udvari reprezentációban betöltött szerepéről írt. A könyv ugyanakkor nem a hagyományos módon, művészettörténeti szempontból vagy kodikológiai keretbe ágyazva, deskriptív módon tárgyalja a wolfenbütteli corvinákat, miként azt az alcím sugallja. Az elemzés elsődleges kontextusára a főcím, a „laudatio principis”, az „uralkodó dicsérete” szókapcsolat utal, hiszen a szerző valójában a vizsgált corvinák utóéletét, még pontosabban azoknak a későbbi tulajdonos, Herzog August uralkodói reprezentációjában betöltött szerepét, ezen keresztül pedig a könyvtárlaudáció irodalmi-retorikai műfaját és mindezek eszmetörténeti hátterét mutatja be az irodalomtörténet és filológia segítségével. A kötet végén kapott helyet a nyolc vizsgált corvinát bemutató részletes katalógus, mely szintén Zsupán Edina korábbi munkásságán alapszik. A Wolfenbüttelben őrzött corvina-csoport ugyanis többek között az ő szerkesztésében megjelent kötetben már korábban bemutatásra került, az itt közölt katalógus tulajdonképpen ennek kivonataként is értelmezhető, természetesen az újabb kutatási eredményekkel gazdagítva.²

Amint azt a *Bevezetés*ből megtudhatjuk, a kilenc kódexből álló csoport különlegességét és egységességét önmagában nem annyira a jelenlegi közös őrzési hely indokolja, hanem sokkal inkább az a feltételezés, mely szerint ezek a corvinák, legalábbis nyolc közülük, már Mátyás király könyvtárában is megkülönböztetett becsben voltak tartva. A kódexek értékét már eredetileg is az adhatta ugyanis, hogy mindegyiket kortárs humanisták ajándékozták az uralkodó-

1 ZSUPÁN Edina, szerk., „Az ország dicsérete”: *A Corvina könyvtár budai műhelye*, Kiállítási katalógus (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2020).

2 ZSUPÁN Edina és Christian HEITZMANN, szerk., *Corvina Augusta: Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*, Supplementum Corvinianum 3 (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2014).

nak: Alexander Cortesius apostoli titkár dicsőítő eposzban énekelte meg Mátyás hadi tetteit, Bartolomeo Fonzio, a firenzei Studio tanára autográf díszkódexbe gyűjtötte össze műveit, amelyek közül elsősorban a Persius-kommentár állt az érdeklődés középpontjában. Négy kódex a firenzei neoplatonizmus jeles képviselőjének, Marsilio Ficinónak a műveit: leveleit és fordításait tartalmazza. Johannes Tollhopf német csillagász *Stellarium* című csillagászati művét ajánlotta a királynak, ráadásul jelenleg nem ismert más példánya e műnek, a kódex díszítése pedig Budán készült. Hasonlóan a budai műhely és a wolfenbütteli csoport ékköve is egyben a Beatrix királyné zoltároskönyvét tartalmazó kódex. A kilencedik darab, a szintén csillagász Regiomontanus művét tartalmazó kódex Vitéz János esztergomi érsek környezetében készült, ám erről nem lehet teljes biztonsággal megállapítani, hogy később bekerült volna Mátyás király Corvina könyvtárába. A corvináknak ez a csoportja később a wolfenbütteli könyvtárban is különleges szerepet töltött be, köszönhetően Herzog August tudatos gyűjtői tevékenységének. A könyv újdonsága többek között éppen abban rejlik, hogy az utóélet, a recepció felől közelíti meg a kódexeket, ez a szempont eddig kevésbé érvényesült a Corvina könyvtár kutatásán belül, Zsupán Edina éppen ezért modellértékűnek szánja ezt a típusú vizsgálódást. A bevezető fejezet nagy haszna még, hogy felvázolja a Corvina könyvtár történetével, kialakulásával, valamint annak művészettörténeti és művelődéstörténeti jelentőségével kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat, a legújabb kutatási eredményekre fókuszálva. Ráadásul a szerző ezt az első betűtől kezdve közerthető, olvasmányos stílusban teszi.

A kódexek kutatástörténetének ismertetése után következik a *Corvinák Herzog August reprezentációjában* című fejezet, amely lényegében a kötet törzsét alkotja. A könyvtár az uralkodói reprezentáció központi eleme volt mind Hunyadi Mátyás, mind Herzog August esetében, a wolfenbütteli könyvtárnak pedig a corvinák voltak a legértékesebb példányai. A kötetnek ez a központi része azokat a szövegeket veszi sorra és elemzi, amelyek a corvinák reprezentációs szerepéről tanúskodnak. De hogyan kerültek Mátyás kódexei Herzog August birtokába? A szerző a provenienciakutatás felől közelített a corvinák utóéletéhez, ebből a kérdésfelvetésből bontakozik ki tulajdonképpen az egész könyv. A provenienciára vonatkozó, a kutatás által is sokáig elfogadott, 17. századi forrásról azonban Zsupán sikeresen derítette ki, hogy annak fő állítása, miszerint a corvinákat maga a herceg vásárolta volna meg Bécsben, nem szó szerint értendő. (Több kódex ettől eltérő provenienciáját azóta már a kutatás is igazolta.) A szöveget a történeti kommunikációelmélet kontextusában vizsgálta, ami a könyv egyik legfontosabb módszertani tanulása. Az elemzésbe több hasonló, a herceg környezetében keletkezett művet is bevont, aminek köszönhetően az olvasó előtt kirajzolódik a könyvtárlaudáció retorikai-irodalmi szövegtípusa.

A corvinák beszerzésének tényén túl tehát számos olyan forrás áll a rendelkezésünkre, amelyek a kódexeknek a wolfenbütteli udvarban betöltött uralkodói reprezentációs jelentőségéről árulkodnak. Az első ilyen a Fonzio-corvina 1621-es kiadása, illetve az ezzel együtt újra kiadott Bonfini-féle *Symposion*. A herceg aktívan részt vett a kiadás előkészületeiben, amint azt Zsupán a levelezései alapján bebizonyítja. Ezt követően a Fonzio-művek és a *Symposion* elé írt előszavak retorikai és morálfilozófiai elemzésével rávilágít arra, hogy miért lehet ezeket a szövegeket uralkodó-laudációként olvasni, melyekben az uralkodói erények közül leginkább a *prudentia* emelkedik ki. Nem véletlen, hogy a Corvina könyvtár bővítésével is megbízott Fonzio Mátyás könyvtáralapítását a kultúrarápártolás egyik legnemesebb és szintén a *prudentia* erényéhez köthető gesztusaként értelmezte, amivel érthető módon Herzog August is azonosulni szándékozott.

Éppen e miatt a párhuzam miatt voltak fontosak neki a corvinák, túl eszmei és anyagi értékükön. Ennek az interpretációnak a felvetése inspirálhatta Zsupán Edinát arra, hogy újraolvasson egy korábbi, hasonlóan a Corvina könyvtárt dicsőítő laudációt, a firenzei Naldi Naldi *De laudibus Augustae Bibliothecae* (A fenséges könyvtár dicsérete) című epikus költeményét. Naldi műve tipikus példája annak a tendenciának, amely a reneszánsz budai udvar vonzásában született szövegek értelmezésének az átalakulását mutatja. Míg a korai szakirodalom szó szerint a könyvtárkatalógusként olvasta, a legutóbbi évtizedek tanulmányai egyre inkább egy ideális könyvtár leírásaként tekintenek rá. Ezt a gondolatot viszi tovább Zsupán itt olvasható elemzése, amely meggyőzően érvel amellett, hogy Naldi műve valóban egy laudáció, méghozzá annak szónoklattani jelentésében, vagyis a bibliotéka létrehozását a négy kardinális erény, de legfőként a bölcsesség szimbólumaként kell értelmeznünk, amelyen keresztül ismét a metaforikus uralkodó dicsőítés műfajával állunk szemben. Hasonló módon interpretálja a szerző Johann Alexander Brassicanus 1525-ben keletkezett beszámolóját a budai könyvtárban tett látogatásáról. Minthogy ez az egyetlen olyan dokumentum a Corvina könyvtárról, amely autopszián alapuló könyvlistát közöl, ezért eddig főleg könyvtörténeti szempontból elemezték, és az állomány rekonstrukciójához használták. Zsupán Edina azonban ezt is sokkal inkább irodalmi alkotásként olvassa, bevonva ezt is az eddigiekben már körvonalazott humanista könyvtár-uralkodó laudáció típusába, összegezve immár ennek visszatérő kellékeit, toposzait.

Amint az a továbbiakból kiderül, viszonylag ritka műfajról van szó, amely éppen Herzog August udvarában talált követőkre. A könyv hátralevő nagy részében a wolfenbütteli könyvtárt dicsőítő két laudáció elemzését olvashatjuk, kezdve a sort Johann Schwartzkopf 1649-ben keletkezett *Bibliotheca Augusta...* című írásával. A szerző részletesen kitér Schwartzkopf előképeire, nevezetesen Justus Lipsius mintaadó könyvtártörténeti traktátusára (*De bibliothecis syntagma*) és annak neosztoikus ideológiájára, valamint Christoph Heidmann ezt követő beszédére. Zsupán Edina egyik legnagyobb felfedezésének a leleplezésére is itt kerül sor, bebizonyítja ugyanis, hogy a Corvinák bécsi provenienciáját állító forrás, Hermann Conring könyvtárlaudációja (1661) valójában erre, a néhány évvel korábbi Schwartzkopf-szövegre vezethető vissza, ami eddig elkerülte a kutatás figyelmét. Itt olvasható ugyanis először az az információ, amely szerint a herceg a corvinákat a császároknál tett látogatása során Magyarországon (!) vásárolta. Ezt követi Conring, a helmstedti polihisztor professzor levél formájában megírt értekezésének (*De Bibliotheca Augusta...*) kimerítő vizsgálata. A szerző részletes filológusi elemzéssel mutatja be a mű keletkezési körülményeit, valamint Conring retorikai iskolázottságát, amely Melanchthonra, Keckermannra és Melchior Iuniusra vezethető vissza. Sorra veszi a Corvina könyvtár említéseit a szövegben, s azokat a retorikaelmélet kontextusában vizsgálva az *exemplum* kategóriájába sorolja. Itt olvashatjuk a bécsi proveniencia keletkezésének a rekonstruálását is, amely szerint Conring a mintául vett, de ezen a ponton meglehetősen zavaros Schwartzkopf-szöveget szándékozott konkretizálni, azzal, hogy az abban eredetileg nem szereplő Bécs városát adta meg a kódexvásárlások helyszínéül. A császárváros beleszövése a szövegbe jól illett a kultúramentő uralkodó szimbolikájához is.

Zsupán Edina eredményeiért nemcsak a magyarországi Corvina-kutatás iránt érdeklődők lehetnek hálásak. Állításai éppen annyira revelatívak a wolfenbütteli hercegi udvari kultúra, de általában a kora újkori uralkodói reprezentáció vagy könyvtártörténet kutatói számára is. A mítoszrombolás régóta része a magyarországi humanizmuskutatásnak. A könyv olvasása során az

volt az érzésem, hogy éppen ezen, a forrásokat szkeptikusabban vagy pusztán az eddigiektől eltérő módon vizsgáló attitűd bizonyult gyümölcsözőnek a wolfenbütteli könyvtárra vonatkozó szövegek esetében is. Hasonló jelentésrétegeket és szövegalkotói praxisokat sikerült a korábbi kutatásoknak feltárnia Antonio Bonfini művei kapcsán, de említhetnénk Janus Pannonius költészetének az utóbbi időben fókuszba került retorikai eredetét is.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy csodálatra méltó az az aprólékos kutatói habitus, amivel Zsupán Edina évek óta újabb és újabb eredményekkel örvendeztet meg bennünket, legyen szó akár a Corvina könyvtár kodikológiai, paleográfiai, művészettörténeti, könyvtörténeti aspektusairól vagy éppen Janus Pannonius fordítói technikájáról. Ezúttal egy másik korszak retorikai, eszmetörténeti, politikai műveltségében sikerült elmélyednie, mindezt az irodalomtörténet szolgálatába állítva. Kíváncsian várjuk a következő fejezetet.